

po dogovoru z režiserjem in uskladitvijo z ostalimi sodelavci glede na osnovni koncept predstave samo jezikoslovno in stilistično pripravi besedilo, ki ga potem igralci dobijo v roke, toda proces ustvarjalnega napora oblikovanja in stapljanja jezika z bistvom vsake posamezne dramske osebe, z njeno neraziskano in vprašljivo eksistenco se tu šele začne.

Od tod moje prepričanje, da se področje lektorjevega dela v praksi sodobnega slovenskega gledališča širi in utrjuje. Vprašljivost njegovega obstoja, ki so jo gledališčniki pogosto zastavljali zaradi prvotno dominantne zunajgledališke potrebe po jezikoslovnem čiščenju odrskega jezika, se z zamenjavo hierarhije funkcij lektorjevega dela odstranjuje. Lektor mora biti dober jezikoslovec, toda samo dober jezikoslovec še ne more biti uspešen gledališki lektor. Današnji gledališki lektor je dvoživka, ki z levo nogo stoji v jezikoslovju, z desno pa trdno stopa v gledališko prakso.

Emica Antončič
SNG Drama v Mariboru

POLOŽAJ LEKTORJA PRI DNEVNIKU

Kot si prizadeva učitelj slovenščine, da bi njegovi učenci govorili in pisali v brezhibni slovenščini ali se čistemu jeziku vsaj približali, tako skrbi lektor pri dnevniku, da bi bila besedila v časniku natisnjena v lepem in pravilnem jeziku. Ta naloga je zelo odgovorna in zahtevna, pogosto pa tudi sila zapletena. Ozadje težav ali zapletov, ki so redni spremljevalci lektorjevega dela, bom skušal razgrniti v naslednjih mislih.

Nekateri časnikarji, zlasti tisti starejšega kova in morda še s pomanjkljivo izobrazbo ali celo izobrazbo, ki ni v neposredni zvezi z novinarstvom – npr. pravniki, ekonomisti, pišejo svoje sestavke v že kar obupnem jeziku. Seveda zahteva poprava takšnih tekstov znatno večji napor in kajpak čas – to pa gre v škodo drugih besedil. Moram reči, da je zelo žalostno, da so časnikarji – resda ne vsi, a nekateri vendarle – vsaj v Večerovi hiši, kjer že dolgo vrsto let lektoriram sestavke – prepričani, da je lektor pač tista metla, ki naj pometa vse, kar v kulturno napisani sestavek ne sodi, kajpak tudi smeti, se pravi brezštevilne tipkarske napake. Kako naj si v praksi razlagamo takšno trditev?

Nekateri pisci sestavek napišejo, zatem ga na hitrico prelete in oddajo uredniku, neredko ga kratkomalo polože uredniku na mizo in odidejo. Že res, da je vmesna stopnja – med piscem in lektorjem – urednik, ki bi moral tekst temeljito pregledati in odpraviti nejasnosti, nepravilnosti, neresnice. Seveda bi moral neustrezne zveze in dejstva predtem odpraviti že pisec sam, in kajpak bi moral pisec odpraviti tudi tipkarske napake – to je najmanj, kar bi moral narediti. Kako pa je v praksi?

Večina piscev resda napisane sestavke prebere in napake odpravi, a taka prva kontrola je običajno površna, opravljena pač na hitro. Pri časniku, predvsem pri dnevniku, je namreč večni boj s časom: zapiranje strani je časovno natančno določeno, in ker avtor običajno napiše svoj sestavek zadnji hip – mnogokrat ga prej niti ne more, saj prav zadnji hip priteče v uredništvo s seje, sestanka, proslave, kekega drugega dogodka, s katerega mora poročati, je seveda njegov, to je pišček pregled tipkopisa več kot površen.

V enaki časovni stiski je resorni urednik, vendar moram reči, da vsaj večina naših urednikov avtorska besedila skrbno prebere.

Sedaj je na vrsti lektor. Če bi hotel ta naš antibarbarus besedila zares očistiti vseh peg, smeti in druge take navlake, bi moral imeti na voljo toliko časa, kolikor bi to delo pač trajalo; o objektivnem normiranju lektorjevega dela bi namreč težko govorili, saj so si slog, način pisanja in predvsem jezikovno znanje od pisca do pisca zelo različni. Medtem ko nekateri – znova govorim o Večerovi časniški hiši – pišejo zares brezhibno, imajo skorajda bleščeč jezik (žal bi jih lahko prešteli na prste ene roke) in njihovih tekstov sploh ne bi bilo treba lektorirati, si lektor pri jezikovno slabih sestavkih drugih piscev razbija glavo: ponekod je pisanje skorajda obupno, in če bi ga lektor hotel »prevesti« v čisto slovenščino, bi ga kratkomalo moral na novo napisati.

Že res, da že vmesni člen – urednik – odpravi nesmisle in nekatere napake, a vseh ne more. In ker je tudi lektor v večnih kleščah časovne stiske, pač popravi le najnujnejše.

Osnovna težava lektorjevega dela je torej časovna stiska. In najmanj, kar bi morali narediti, je, da bi lektorju dali na voljo več časa – namreč tako, da bi lahko vsak tekst prebral dvakrat: prvič bi odpravil grobe napake, drugič pa sestavek še do kraja izbrusil in odpravil morebitne izpuščene napake.

Izpuščene, spregledane napake? Natanko tako. Tudi lektor je namreč samo človek in ne avtomat. Pa so (nekateri) prepričani, da lektorju ne sme (ali ne bi smelo) uiti prav nič: nadaljnji uporabniki tipkopisa namreč – očitno z velikim veseljem – obkrožijo vsako napako, ki je lektorju ušla, češ – lektor mora dati od sebe povsem brezhiben tekst. Kako naj ga da, ko pa ga že priganja tehnični urednik ali celo voznik, ki mora tipkopise odpeljati v tiskarno?

In tu se kaže tista huda krivica, ki jo mora prenašati lektor: Nekaka neuradna norma je, da smeta stavec ali stavka v tekstu narediti pet do deset napak v stolpcu: korektor, ki postavljena besedila bere, torej jih primerja z izvirnikom – s tipkopisom, sme (neuradno) prav tako izpustiti pet do deset odstotkov napak. Kaj pa lektor? Mar je lektor zares avtomat, računalnik, ki mu ne bi smelo uiti nič?

Kaj vse mora lektor pri dnevniku popravljati? Od že kar banalnih jezikovnih napak, prek manjkajočih ali nepravilno postavljenih ločil, skladenjskih posegov, popravkov v smislu pravopisnih določil do vsebinskih sprememb. Praktično ni stvari, v kateri lektor ne bi mogel najti napake, nepravilnosti, nesmisla. Resda radikalni posegi v besedila niso tako pogosti, a vendar ni dneva brez njih – še več, vsak tretji članek, vest, poročilo potrebuje ne le jezikovno, temveč tudi vsebinsko popravilo.

O jezikovnih napakah konkretno ne bom govoril – dovolj jih poznamo in zavedamo se, da jih je še vedno preveč. Pri korekturi vsebine pa naj bi bilo lektorjevo znanje že kar poliglotsko: pojavljajo se napačna imena krajev, državljanov – pri slednjih povzročajo zlasti hude težave arabska, kitajska, indijska imena (upam, da bo novi pravopis vendarle kmalu izšel in naredil red na tem področju), nepravilne funkcije naših ljudi – pač svojevrsten davek kratkih mandatov, odstopov, reelekcij ipd.

Lektor ima pri svojem delu na voljo zelo veliko priročnikov: slovarje, pravopis, leksikone, atlase in še vrsto drugih – dokaz, da se mora znajti v zares širokem krogu ved, zlasti pa vedeti, kje naj potrebne podatke išče. Vse to je vnovičen dokaz, da svojega dela ne more opravljati kot po tekočem traku, da torej potrebuje čas.

Zanimiva bi bila primerjava z dnevniki npr. v Zvezni republiki Nemčiji. Tam lektorjev s tako funkcijo, kakršno imajo pri nas, sploh ne poznajo. Nje vodi preprosto, a zelo učinkovito načelo: Če ne znaš pisati, ne piši; če pa že pišeš, se boš z znanjem jezika sam izpostavljaj v javnosti.

Lahko si mislimo, kakšna skrpucala bi se znašla v naših časnikih, če bi nenadoma ukinili lektoriranje sestavkov. Že tako je jezikovno znanje nekaterih novinarjev sila revno; če pa se k temu pojmu pridruži še izredno močan vpliv srbohrvaščine, bo naša podoba jezikovne omike pri časnikarjih docela zaokrožena.

Še jasnejša bo slika obsežnosti dela lektorjev pri Večeru, če to prikažem s številkami. Večer obsega dnevno povprečno 250 tipkanih strani, od česar besedil za kulturno stran ne lektoriramo. Prištejmo še tednik 7 D, mesečnik Naš dom in tednik Kaj. 7 D obsega tedensko 300 tipkanih strani ali 43 dnevno; Naš dom ima mesečno povprečno 300 strani ali 12 na dan, tednik Kaj ima povprečno šest do osem tipkanih strani na dan.

Skupno zlektoriramo Večerovi lektorji dnevno dobrih 300 tipkanih strani besedila – vsak od lektorjev torej v eni izmeni približno sto tipkanih strani. Kolikšen duševni napor je to, menda ni treba posebej poudarjati. Še zlasti, če so v posameznih tekstih neprebravljive stavčne zveze, miselne pomanjkljivosti, nesmisli, napačna osebna in krajevna imena, srbohrvatizmi, pretirano število tujk, spakedranke ipd.

Pri Večeru smo letos za prvih šest mesecev uvedli novost, da je bil eden od treh lektorjev – toliko nas je zaposlenih – vselej navzoč na seji uredniškega odbora Večera in na njej jezikovno ocenil sestavke. Vendar smo sčasoma ugotovili, da je ta praksa neprimerna, saj so se dogajali celo absurdi, da je obsegala vsebinska ocena glavnega urednika pet do šest tipkanih vrstic, lektorjeva ocena pa kar celo tipkano stran. In skoraj po pravilu je bilo 75 odstotkov lektorjevih pripomb negativnih, se pravi, da je lektor kritiziral jezik. Zraven tega smo ugotovili, da nekateri časnikarji lektorjevih ocen sploh niso prebrali, češ – saj je tako vse narobe, kar napišem. Nekateri so na kritiko reagirali silovito – celo z živčnimi izbruhi, redki so, ki so se prišli posvetovati v lektorat, še redkejši, ki so se za oceno – takšno ali drugačno – zahvalili. Pa bi si lektor pogosto zaslužil zahvalo in pohvalo, saj reši pisca marsikatero neumnost, sočasno njegov sestavek kultivira, sicer bi se pisec z njim v javnosti večkrat krepko osmešil.

Sedaj smo znova uvedli posamično delo s pisci, kar je bila prej naša dolgoletna praksa. Najprimernejša oblika bi seveda bila, da bi avtor teksta dobil svoj – popravljeni – tipkopis nazaj, po popravkih bi lahko ugotovil, kje ga lomi, in bi se skušal svojih napak otresti (beri: na najcenejši način bi si pridobil določeno jezikovno znanje). Toda tak način je kratko malo nemogoč, saj gredo tipkopisi v tiskarno, odkoder jih je težko dobiti nazaj. Da bi tekste tipkali – in seveda lektorirali – v dvojniku, takšnega razkošja si ne moremo privoščiti. Tako nam preostane le še individualno delo s pisci.

Pravično do tistih, ki dobro obvladajo jezik, bi bilo, da bi bila tudi ta vrst njihovega znanja upoštevana pri nagrajevanju. Ni namreč prav, da vplivata na oceno časnikarske zvrsti le točkovna ocena resornega urednika in morebitna dodatna ocena uspešnosti, ki jo piscem daje uredniški odbor. Nujno bi morali upoštevati tudi lektorjevo mnenje.

Toda to slednje bomo lahko uresničili le, če bo lektor, prvič, više ovrednoten (ne tako kot časnikar nižjega razreda), in drugič, da bo uvrščen med urednike. Prav letos smo pri Večeru pričeli najodločnejšo bitko (po že večletnih prizadevanjih), da bi lektorji (vsaj starejši) dobili naziv jezikovnega urednika, s čimer bi imeli tudi večjo moralno moč pri odločitvah glede jezika in tudi pri nagrajevanju časnikarjev.

Vendar ne gre le za formalni naziv. Gre za dejansko vrednotenje lektorjevega dela, ki je ne le jezikovni popravljalavec besedil, marveč dejanska desna roka urednika. Torej so prizadevanja, da bi si lektor pridobil status urednika, edino pravila.

Toda tu zadevamo lektorji na odpor časnikarjev. Posamezniki se predlogu o preuvrstitvi lektorjev oziroma o preustroju lektorske službe nasploh upirajo in se s tem nikakor nočejo sprijazniti. Motive, ki jih vodijo pri tem, lahko slutimo, vendar so krivični do lektor-

jev. Najbolj žalostno je, da nasprotuje spremembi v lektoratu celo časnikar, ki sicer piše čist jezik.

Prav pri našem prizadevanju za spremembo lektorjevega naziva bo sodelovanje Slavističnega društva izjemnega pomena. V Mariboru letos načrtujemo, da bi se lektorji med seboj povezali. Že res, da nas je malo: pri Večer trije, na radiu eden, dva pri Založbi Obzorja in eden v gledališču – skupno torej sedem; a to sploh ni bistveno. Pomembno je, da se organiziramo, da ustanovimo lektorsko sekcijo v okviru Slavističnega društva Maribor in da postanemo podružnica ali odsek lektorske sekcije pri Slavističnem društvu Slovenije.

Vendar ne gre le za formalno organiziranost lektorjev – zgolj za ureditev njihovega statusa. Gre tudi za strokovno izpopolnjevanje. Združeni, povezani se bomo lažje dodatno izobraževali – bodisi v Mariboru ali prek osrednje lektorske sekcije. Tudi to je namreč silno pomembna oblika našega strokovnega izpopolnjevanja.

Na srečo imajo mlajši časnikarji solidnejše znanje slovenščine. Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo v Ljubljani pač tu opravlja svoje pomembno poslanstvo. Tako se lektorjem v prihodnje morda le obetajo boljši časi.

Milan Cilenšek
Večer, Maribor

LEKTORSTVO NA OBALI

Na Obali deluje nekaj ustanov, ki niso samo pomemben dejavnik pri oblikovanju javnega mnenja o raznovrstnih dogodkih, temveč so tudi sooblikovalke jezikovne kulture sprejemnika, zato bi morala biti vsa njihova besedila jezikovno pravilna. Te ustanove so: Radio in Televizija Koper – Capodistria (oba delujeta kot tozda RTV Ljubljana), Primorske novice (lokalni časopis, izhaja dvakrat tedensko), Založba Lipa, Tiskarna Jadran in revija za kulturna in gospodarska vprašanja Primorska srečanja.

Samoumevna se nam zdi zahteva, da mora biti javnosti namenjeno besedilo sporočilno in jezikovno ustrezno. Taka besedila bi morali pisati le jezikovno izobraženi pisci z ustvarjalnim odnosom do jezika. Žal ostaja ta nujnost največkrat samo želja, predvsem v lokalnih sredstvih javnega obveščanja.

Tako imamo na Obali v vseh zgoraj omenjenih ustanovah, ki bi lektorja nujno potrebovale, redno zaposlenega le *pol lektorja*.¹ Ta »svetal«¹ zgled so Primorske novice. Prispevki zanje se zbirajo v novogoriškem in koprskem uredništvu, v obeh sta zaposlena lektorja, vendar morata polovico svojega delovnega časa opravljati tudi novinarska dela, saj sta lektorja in kulturna novinarja hkrati. Načrtujejo pa tehnološko posodobljeno izdajanje časopisa in samo eno zbirno mesto za rokopise; tedaj naj bi zaposlili lektorja za polni delovni čas. Taka »izboljšava«¹ bi bila le navidezna, kajti en sam lektor še vedno ne bi zmozel lektorirati vsega gradiva.

V Založbi Lipa nimajo sistematiziranega delovnega mesta lektorja, kljub temu pa skrbijo za jezikovno ustreznost besedil, saj pomeni le-ta odgovornemu uredniku enega izmed

¹ Podatki za to poročilo so bili zbrani septembra 1986, do marca 1987 se stanje ni spremenilo.